

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU
EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION
AND REHABILITATION

12.

MEĐUNARODNI
NAUČNI SKUP
„SPECIJALNA
EDUKACIJA I
REHABILITACIJA
DANAS”

12th

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
CONFERENCE
“SPECIAL
EDUCATION AND
REHABILITATION
TODAY”

ZBORNIK RADOVA

PROCEEDINGS

Beograd, Srbija
27-28. oktobar 2023.

Belgrade, Serbia
October 27-28th, 2023

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

12. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 27–28. oktobar 2023. godine

Zbornik radova

12th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 27–28th, 2023

Proceedings

**12. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 27–28. oktobar 2023. godine
Zbornik radova**

**12th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 27–28th, 2023
Proceedings**

Izdavač / Publisher

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Za izdavača / For publisher

Prof. dr Marina Šestić, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief

Prof. dr Svetlana Kaljača

Urednici / Editors

Prof. dr Ljubica Isaković
Prof. dr Sanja Ćopić
Prof. dr Marija Jelić
Doc. dr Bojana Drljan

Recenzenti / Reviewers

Prof. dr Tina Runjić
Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska
Prof. dr Amela Teskeredžić
Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina
Prof. dr Slobodanka Antić, prof. dr Milica Kovačević, doc. dr Nevena Ječmenica
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Lektura i korektura / Proofreading and correction

Dr Maja Ivanović
Maja Ivančević Otanjac

Dizajn i obrada teksta / Design and text processing

Biljana Krasić
Zoran Jovanković

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku / Proceedings will be
published in electronic format

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-174-7

Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije učestvovalo
je u sufinansiranju budžetskim sredstvima održavanje naučnog skupa (Ugovor o
sufinansiranju – evidencioni broj 451-03-1657/2023-03).

PROGRAMSKI ODBOR / SCIENTIFIC COMMITTEE:

Članovi Programskog odbora / Members of the Scientific Committee:

- Prof. dr Marina Šestić, predsednik*
- Prof. dr Branka Jablan*
- Doc. dr Luka Mijatović*
- Prof. dr Nadica Jovanović Simić*
- Prof. dr Nadežda Krstić*
- Prof. dr Nataša Buha*
- Prof. dr Ksenija Stanimirov*
- Doc. dr Jasmina Maksić*
- Doc. dr Mia Šešum*
- Doc. dr Marija Maljković*

*Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija / University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

- Prof. dr Špela Golubović, Univerzitet u Novom Sadu, Medicinski fakultet Novi Sad, Srbija / University of Novi Sad, Faculty of Medicine Novi Sad, Serbia
- Prof. dr Jasna Maksimović, Pedagoški fakultet u Užicu Univerziteta u Kragujevcu, Srbija / Faculty of Education in Užice University of Kragujevac, Serbia
- Doc. dr Marija Cvijetić Vukčević, Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru, Srbija / University of Novi Sad, Faculty of Education in Sombor, Serbia
- Dr Milena Milićević, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, Srbija / Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Serbia

Članovi Programskog odbora iz inostranstva / Members of the Scientific Committee from Abroad:

- Prof. dr Neven Ricijaš, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska / University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Croatia
- Vanda Hájková, PhD, associate professor, Charles University, Faculty of Special Education, Czech Republic
- Iva Strnadová, PhD, full professor, University of New South Wales, Faculty of Arts, Design and Architecture, School of Education, Australia
- Emine Ayyıldız, PhD, assistant professor, Istanbul Medeniyet University, Faculty of Education Sciences, Turkey
- Prof. dr Ante Bilić Prčić, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska / University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Croatia

- Dr Olivera Kalajdžić, docent, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Medicinski fakultet Foča, Bosna i Hercegovina / University of East Sarajevo, Faculty of Medicine Foca, Bosnia and Herzegovina
- Prof. dr Medina Vantić Tanjić, Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina / University of Tuzla, Faculty for Special Education and Rehabilitation, Bosnia and Herzegovina
- Natalia Yurievna Kiseleva, PhD, assistant professor, Moscow City University, Institute of Special Education and Psychology, Russia
- Damjana Kogovšek, PhD, assistant professor, University of Ljubljana, Faculty of Education, Slovenia
- Sofija Pajić, PhD, assistant professor, Radboud University, Faculty of Economics and Business, Institute of Management Research, The Netherlands

ORGANIZACIONI ODBOR / ORGANIZING COMMITTEE:

Članovi Organizacionog odbora / Members of the Organizing Committee:

- Prof. dr Marina Šestić, predsednik
  - Doc. dr Mina Nikolić
  - Maja Ivančević Otanjac, predavač
  - Asist. Kristina Ivanović
  - Asist. Aleksandra Bašić
  - Asist. Vera Petrović
  - Asist. Ivana Obrenović Ilić
  - Asist. Staša Lalatović
  - Asist. Zorica Veljković
- Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija / University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

PRIMENLJIVOST PROCEDURA ZA RAZVOJ I UNAPREĐIVANJE SOCIJALNIH VEŠTINA U OSNOVNOJ ŠKOLI – PERSPEKTIVA DEFEKTOLOGA*

Slobodan Banković**¹, Branislav Brojčin¹, Marina Antonijević²,
Ivana Vasilevska Petrovska³, Aleksandra Bukovica³, Vladimir Trajkovski⁴

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

²Osnovna škola „Miloje Pavlović”, Beograd, Srbija

³Makedonsko naučno udruženje za autizam; Autizam institut, Severna Makedonija

⁴Makedonsko naučno udruženje za autizam; Univerzitet „Sv. Ćirilo i Metodije”,
Filozofski fakultet, Institut za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Severna Makedonija

Uvod: Pri definisanju programa učenja socijalnih veština učenika sa ometenošću važno je, između ostalog, uzimanje u obzir mišljenja profesionalaca o pojedinim metodama i procedurama koje će potencijalno biti korišćene tokom tretmana, kao i mogućnostima njihove primene u praksi.

Cilj: Cilj ovog rada je da se utvrdi perspektiva defektologa u pogledu primenljivosti pojedinih procedura za razvoj i unapređivanje socijalnih veština u školskom okruženju.

Metod: Uzorak čini 57 defektologa koji rade u odeljenjima osnovnih škola za učenike sa smetnjama u razvoju u Srbiji i Makedoniji. Za potrebe ovog istraživanja konstruisan je poseban upitnik za procenu primenljivosti 25 procedura zasnovanih na dokazima za razvoj i unapređivanje socijalnih veština dece i mladih.

Rezultati: Više od polovine defektologa smatra da su procedure, poput podsticanja (70,1%), socijalnih priča (68,4%), treninga socijalnih veština (66,7%), vizuelne podrške (63,2%) i potkrepljivanja (63,2%), video-modelovanja (57,9%) i modelovanja (56,1%) primenljive u velikoj meri ili u potpunosti. S druge strane, približno polovina njih (45,6%) veruje da se samousmeravanje ne može primeniti ili se može primeniti samo u određenim situacijama. Manje od trećine ispitanika smatra da su intervencije koje sprovode vršnjaci (31,6%), analiza zadatka (29,9%), funkcionalni komunikacioni trening (29,8%), samousmeravanje (28%) i skripting (26,3%) primenljive u velikoj meri ili u potpunosti.

* Rad je nastao kao rezultat rada na Erasmus+ projektu „Inkluzija kroz socijalne veštine za učenike sa autizmom i intelektualnom ometenošću” (2021-1-RS01-KA210-SCH-000032379).

** slobodan2008@yahoo.com

Zaključak: *Dobijeni rezultati ukazuju na potrebu dodatne edukacije defektologa u pogledu primene pojedinih procedura, kao i identifikovanja drugih faktora koji ometaju njihovu primenljivost.*

Ključne reči: *defektolozi, strategije za razvoj socijalnih veština, škola*

UVOD

Socijalne veštine se najjednostavnije mogu odrediti kao socijalno prihvatljiva, naučena ponašanja (Elliott & Gresham, 1993). Ove veštine su ključne za socioemocionalni i kognitivni razvoj učenika, pri čemu teškoće u usvajanju i/ili ispoljavanju socijalnih veština mogu dovesti do brojnih negativnih razvojnih ishoda (Bellini et al., 2007). Pod posebnim rizikom od pojave ovih negativnih konsekvenci jesu učenici sa poremećajem iz spektra autizma (PSA), kao i učenici sa intelektualnom ometenošću (IO), imajući u vidu da su teškoće u socijalnim veštinama i socijalnom funkcionisanju među značajnim dijagnostičkim kriterijumima oba neurorazvoja poremećaja (videti American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, n.d.; American Psychiatric Association, 2013).

Defektolozi koji rade sa ovim učenicima, osim podrške u akademskom domenu, trebalo da im pruže podršku i u domenu socijalnog funkcionisanja. Iako su im na raspolaganju različite metode za unapređivanje socijalnih veština (Dean & Chang, 2021), svoj rad sa učenicima trebalo bi da baziraju na onim procedurama čija je efikasnost zasnovana na istraživačkim dokazima (Brock et al., 2014; Courtade et al., 2015; Odom et al., 2005). Na primer, neke od tih procedura koje su značajne za decu sa PSA (mada možemo reći i za decu sa IO), jesu intervencije zasnovane na prethodnicima, vršnjački posredovane intervencije, trening ključnih odgovora, modelovanje i video-modelovanje, strukturisane grupne igre, trening socijalnih veština, vizuelna podrška, potkrepljivanje (Dean & Chang, 2021).

Međutim, čak i kada je određena procedura naučno potvrđena, to ne znači da će ona biti primenjivana u svakodnevnom radu. Stoga je pri definisanju programa učenja socijalnih veština učenika sa ometenošću važno uzeti u obzir mišljenja profesionalaca o pojedinim metodama i procedurama koje će potencijalno biti korišćene tokom tretmana, kao i mogućnosti njihove primene u praksi.

CILJ

Cilj ovog rada je da se utvrdi perspektiva defektologa u pogledu primenljivosti pojedinih procedura za razvoj i unapređivanje socijalnih veština u školskom okruženju.

METODE

Uzorak čini 57 defektologa koji rade u odeljenjima osnovnih škola za učenike sa smetnjama u razvoju u Srbiji ($n = 27$) i Makedoniji ($n = 30$). Ispitanici su starosti od 25 do 60 godina. Od ukupnog broja ispitanika, 54 je ženskog, a tri muškog pola.

Za potrebe ovog istraživanja konstruisan je poseban upitnik za procenu primenljivosti 25 procedura koje su dokazano efikasne za razvoj i unapređivanje socijalnih veština dece i mladih. Procedure su identifikovane na osnovu pregleda literature (videti Brock et al., 2014; Glumbić i sar., 2018; Knight et al., 2019; Wong et al., 2015; Вељковић и сар., 2018). Svaka procedura je ukratko opisana u upitniku. Na primer, trening socijalnih veština je opisan na sledeći način: „Grupna ili individualna procedura osmišljena da nauči učenika kako da na odgovarajući način komunicira sa vršnjacima ili odraslima. Najčešće obuhvata razgovor o osnovnim pojmovima vezanim za socijalnu veštinu, igranje uloga ili uvežbavanje, davanje povratnih informacija i planiranje generalizacije usvojenih veština.”

Ispitanici su na petostepenoj skali izražavali stepen primenljivosti svake procedure u školskom okruženju, od ocene 1 (ne može se primeniti) do ocene 5 (u potpunosti). Osim navedenih ocena, ispitanici su mogli da zaokruže i znak pitanja (?) u slučaju da im, ni pored opisa, pojedine procedure nisu bile poznate da bi mogli da odluče koliko su primenljive.

Interna konzistentnost upitnika je visoka ($\alpha = 0,967$). U obradi podataka korišćena je deskriptivna statistika.

REZULTATI

Ukupna prosečna ocena primenljivosti svih procedura iznosila je 3,15 ($SD = 0,85$). U Tabeli 1 prikazane su prosečne vrednosti i standardne devijacije za primenljivost svake procedure pojedinačno. Takođe, prikazan je procenat ispitanika koji smatraju da se procedure mogu primeniti u potpunosti ili u velikoj meri, procenat onih koji smatraju da se procedure ne mogu primeniti ili se mogu primeniti samo u nekim situacijama, zatim procenat ispitanika koji navode da je određena procedura samo delimično primenljiva. U poslednjoj koloni dat je procenat defektologa koji su označili da određenu proceduru ne poznaju dovoljno da bi mogli da odluče o njenoj primenljivosti.

Tabela 1*Primenljivost procedura za razvoj i unapređivanje socijalnih veština*

Naziv procedure	AS (SD)	Primenljiva u potpunosti ili u velikoj meri	Donekle	Nije primenljiva ili je primenljiva samo u nekim situacijama	Nije poznata dovoljno
Analiza zadatka	2,84 (1,20)	29,9	26,3	40,3	1,8
Diferencijalno potkrepljenje alternativnog, inkopatibilnog ili drugog ponašanja	3,06 (1,06)	36,9	26,3	29,8	7
Funkcionalno-komunikacioni trening	3,05 (0,97)	29,8	43,9	26,4	0
Gašenje	3,17 (1,04)	42,1	22,8	29,8	5,3
Intervencije koje sprovode roditelji	3,30 (1,03)	49,2	24,6	24,6	1,8
Intervencije koje sprovode vršnjaci	2,95 (1,04)	31,6	35,1	29,8	3,5
Intervencije zasnovane na manipulisanju prethodnicima	3,18 (1,21)	42,1	28,1	28	1,8
Kognitivno-biheviornalne intervencije	3,24 (1,13)	43,8	28,1	22,8	1,8
Komunikacioni sistem zasnovan na razmeni slika (PECS)	3,38 (0,96)	50,9	26,3	21,1	1,8
Modelovanje	3,36 (1,07)	56,1	22,8	19,3	1,8
Nastava i intervencija podržana tehnologijom	3,35 (1,09)	45,6	28,1	26,4	0
Naturalističke intervencije	3,09 (1,08)	35,1	28,1	29,9	5,3
Podsticanje	3,90 (1,13)	70,1	15,8	14	0
Podučavanje diskriminativnim nalogima	3,09 (1,02)	36,9	38,6	24,6	0
Potkrepljivanje	3,58 (1,18)	63,2	19,3	17,6	0
Prekidanje odgovora / preusmeravanje	3,42 (1,09)	50,9	29,8	19,3	0
Samousmeravanje	2,79 (1,21)	28	26,3	45,6	0
Skripting	2,78 (1,14)	26,3	36,8	31,6	5,3
Socijalne priče	3,56 (1,12)	68,4	14	17,6	0
Strukturisana grupna igra	3,25 (1,23)	50,8	19,3	29,8	0
Trening socijalnih veština	3,63 (1,22)	66,7	14	19,3	0
Tretman ključnih odgovora	3,07 (1,22)	42,1	24,6	29,8	3,5
Video-modelovanje	3,42 (1,15)	57,9	21,1	21,1	0
Vizuelna podrška	3,77 (1,18)	63,2	19,3	27,5	0
Vremensko odlaganje	3,19 (1,23)	38,6	36,8	24,6	0

Više od polovine defektologa smatra da su procedure, poput podsticanja (70,1%), socijalnih priča (68,4%), treninga socijalnih veština (66,7%), vizuelne podrške (63,2%), potkrepljivanja (63,2%), video-modelovanja (57,9%), modelovanja (56,1%), komunikacionog sistema zasnovanog na razmeni slika (PECS) (50,9%), prekidanja

odgovora / preusmeravanja (50,9%), strukturisanih grupnih igara (50,8%) primenljive u velikoj meri ili u potpunosti. S druge strane, približno polovina njih (45,6%) veruje da se samousmeravanje ne može primeniti, ili se može primeniti samo u određenim situacijama. Generalno, manje od trećine ispitanika smatra da su intervencije koje sprovode vršnjaci (31,6%), analiza zadatka (29,9%), funkcionalni komunikacioni trening (29,8%), samousmeravanje (28%) i skripting (26,3%) primenljive u velikoj meri ili u potpunosti.

Ukoliko bismo procedure rangirali prema prosečnoj oceni primenljivosti, među prvih pet najprimenljivijih bile bi: podsticanje ($AS = 3,90$, $SD = 1,13$), vizuelna podrška ($AS = 3,77$, $SD = 1,18$), trening socijalnih veština ($AS = 3,63$, $SD = 1,22$), potkrepljivanje ($AS = 3,58$, $SD = 1,18$), socijalne priče ($AS = 3,56$, $SD = 1,12$). Iako je za većinu preostalih procedura prosečna ocena primenljivosti bila u ospegu između 3 i 3,5, za četiri procedure prosečna ocena je bila ispod 3, pa se ove procedure uslovno mogu izdvojiti kao one koje ispitanici opažaju kao najmanje primenljive: skripting ($AS = 2,78$, $SD = 1,14$), samousmeravanje ($AS = 2,79$, $SD = 1,21$), analiza zadatka ($AS = 2,84$, $SD = 1,20$), intervencije koje sprovode vršnjaci ($AS = 2,95$, $SD = 1,04$).

DISKUSIJA

Dobijeni rezultati su delimično u saglasnosti sa rezultatima drugih studija u kojima je ispitivana primena intervencija za razvoj i unapređivanje socijalnih veština kod dece sa PSA i dece sa IO. Među najčešće korišćenim intervencijama kod dece sa PSA školskog uzrasta izdvajaju se primenjena biheviorna analiza, koja, između ostalog, uključuje podsticanje i potkrepljivanje, trening vršnjaka sa vizuelnim tehnikama i video-modelovanje (Reichow & Volkmar, 2010). Najveći broj naših ispitanika smatra podsticanje i potkrepljivanje, bar u nekoj formi njihove realizacije, veoma primenljivim u školama za učenike sa smetnjama u razvoju. U istraživanju Najta i saradnika (Knight et al., 2019) približno 70% specijalnih edukatora primenjuje modelovanje na dnevnom nivou, dok približno 50% isto navodi kada je reč o preuređivanju fizičkog okruženja, intervencijama zasnovanim na primenjenoj biheviornoj analizi i vizuelnoj podršci. Interesantno je da je u ovoj studiji video-modelovanje vrlo retko primenjivano, pri čemu približno 61% ispitanika nikada nije koristio ovu tehniku. U našem istraživanju 57,9% ispitanika smatra video-modelovanje primenljivim, ali treba imati u vidu da mi nismo procenjivali da li oni zaista primenjuju ovu tehniku u svom radu, što bi zahtevalo, između ostalog, i određni nivo razvijenosti tehnoloških veština za kreiranje snimaka.

Iznenadjući rezultat svakako predstavlja primenljivost analize zadatka koja je neizostavni deo treninga socijalnih veština, modelovanja i video-modelovanja (videti Антонијевић и сар., 2023), pri čemu se primenljivost ove analize ne ograničava samo na domen socijalnog funkcionisanja učenika (videti Glumbić i sar., 2018). Moguće je da kratak opis procedure u upitniku nije bio dovoljan da bi informanti prepoznali njenu veću primenljivost, ali i da je informantima potrebna dodatna obuka za njenu primenu.

Kada se razmatraju najmanje primenljive procedure, ukoliko se uzme u obzir to da škole za učenike sa smetnjama u razvoju pohađaju učenici sa kompleksnim teškoćama, pri čemu su ove škole odvojene od redovnih, nije iznenađujuće da se intervencije koje sprovode vršnjaci (obično TR; videti Beslać & Banković, 2022) opažaju među najmanje primenljivim u ovom školskom kontekstu. Nadalje, iako neke studije ukazuju na efikasnost samousmeravanja kod učenika sa PSA (npr. Lee et al., 2007) i učenika sa IO (npr. Avcioglu, 2012), moguće je da defektolozi u našem istraživanju opažaju kognitivne i govorno-jezičke teškoće učenika sa kojima rade kao potencijalnu prepreku za primenu samousmeravanja, ali i skriptinga.

ZAKLJUČAK

Prosečna ocena primenljivosti za većinu procedura, kao i ukupna ocena za sve procedure, odgovarala bi značenju „delimično primenljive“. Iako naši ispitanici opažaju određene procedure kao manje ili više primenljive u okruženju u kome rade, treba imati u vidu da to ne znači da ih oni zaista i primenjuju. Stoga bi nekim budućim istraživanjem trebalo utvrditi učestalost njihove primene, ali i njihovu efikasnost. Imajući u vidu da su u našem radu rezultati zasnovani na subjektivnoj proceni defektologa, u narednim istraživanjima bi trebalo primeniti neki objektivniji metod procene, poput neposredne opservacije njihovog rada. S obzirom na aktuelnost inkluzivnog obrazovanja, istraživanja bi trebalo proširiti i na kontekst redovne škole. Generalno, dobijeni rezultati ukazuju na potrebu dodatne edukacije defektologa u pogledu primene pojedinih procedura, kao i na potrebu identifikovanja faktora koji mogu ometati ili olakšati njihovu upotrebu.

LITERATURA

- Антонијевић, М., Бројчин, Б., Василевска Петровска, И., Банковић, С., и Буковица, А. (2023). *Приручник за тренинг приоритетних социјалних вештина у основној школи*. Основна школа „Милоје Павловић“, Београд. https://socijalnevestine-itss.rs/?page_id=64
- American Association on Intellectual and Developmental Disabilities [AAIDD]. (n.d). Defining criteria for intellectual disability. Retrived April 11, 2023, from <https://www.aaidd.org/intellectual-disability/definition>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Avcioglu, H. (2012). The Effectiveness of the Instructional Programs Based on Self-Management Strategies in Acquisition of Social Skills by the Children with Intellectual Disabilities. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(1), 345–351. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ978447.pdf>
- Bellini, S., Peters, J. K., Benner, L., & Hopf, A. (2007). A meta-analysis of school-based social skills interventions for children with autism spectrum disorders. *Remedial and Special Education*, 28(3), 153–162. <https://doi.org/10.1177/07419325070280030401>
- Beslać, E., & Banković, S. (2022). Vršnjački posredovane intervencije kod učenika sa intelektualnom ometenošću i/ili poremećajem iz spektra autizma. *Beogradska*

- defektološka škola*, 28(1), 53–72. <https://rfasper.fasper.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/4803/KJTG.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Brock, M. E., Huber, H. B., Carter, E. W., Juarez, A. P., & Warren, Z. E. (2014). Statewide assessment of professional development needs related to educating students with autism spectrum disorder. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 29(2), 67–79. <https://doi.org/10.1177/1088357614522290>
- Courtade et al., 2015; Courtade, G. R., Test, D. W., & Cook, B. G. (2014). Evidence-based practices for learners with severe intellectual disability. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 39(4), 305–318. <https://doi.org/10.1177/1540796914566711>
- Dean, M., & Chang, Y. C. (2021). A systematic review of school-based social skills interventions and observed social outcomes for students with autism spectrum disorder in inclusive settings. *Autism*, 25(7), 1828–1843. <https://doi.org/10.1177/13623613211012886>
- Elliott, S. N., & Gresham, F. M. (1993). Social skills interventions for children. *Behavior modification*, 17(3), 287–313. <https://doi.org/10.1177/01454455930173004>
- Glumbić, N., Brojčin, B., & Đorđević, M. (2018). *Specijalna edukacija zasnovana na dokazima: bihevioralne tehnike*. Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavački centar (ICF).
- Knight, V. F., Huber, H. B., Kuntz, E. M., Carter, E. W., & Juarez, A. P. (2019). Instructional practices, priorities, and preparedness for educating students with autism and intellectual disability. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 34(1), 3–14. <https://doi.org/10.1177/1088357618755694>
- Lee, S. H., Simpson, R. L., & Shogren, K. A. (2007). Effects and implications of self-management for students with autism: A meta-analysis. *Focus on autism and other developmental disabilities*, 22(1), 2–13. <https://doi.org/10.1177/10883576070220010101>
- Odom et al., 2005). Odom, S. L., Brantlinger, E., Gersten, R., Horner, R. H., Thompson, B., & Harris, K. R. (2005). Research in special education: Scientific methods and evidence-based practices. *Exceptional children*, 71(2), 137–148. <https://doi.org/10.1177/001440290507100201>
- Reichow, B., & Volkmar, F. R. (2010). Social skills interventions for individuals with autism: Evaluation for evidence-based practices within a best evidence synthesis framework. *Journal of autism and developmental disorders*, 40, 149–166. <https://doi.org/10.1007/s10803-009-0842-0>
- Wong, C., Odom, S. L., Hume, K. A., Cox, A. W., Fettig, A., Kucharczyk, S., Brock, M. E., Plavnick, J. B., Fleury, V. P., & Schultz, T. R. (2015). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism spectrum disorder: A comprehensive review. *Journal of autism and developmental disorders*, 45, 1951–1966. <https://doi.org/10.1007/s10803-014-2351-z>
- Вељковић, Л., Глумбић, Н., Којовић, Б., Лакић, А., Марковић, Ј., Петровић, В., Радосављевић-Крићански, Ј., Рудић, Н., Станковић, М., Шуловић, М., Зајегановић-Јаковљевић, Ј., & Здравковић, С. (2018). *Смернице за скрининг, дијагностику и интервенције код деце са поремећајем из спектра аутизма*. Министарство здравља Републике Србије. https://www.batut.org.rs/download/nacionalni%20vodici/smernice_autizam.pdf

APPLICABILITY OF PROCEDURES FOR THE DEVELOPMENT AND IMPROVEMENT OF SOCIAL SKILLS IN PRIMARY SCHOOL – THE PERSPECTIVE OF SPECIAL EDUCATORS*

Slobodan Banković¹, Branislav Brojčin¹, Marina Antonijević²,
Ivana Vasilevska Petrovska³, Aleksandra Bukovica², Vladimir Trajkovski⁴

¹University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

²Elementary School “Miloje Pavlović”, Belgrade, Serbia

³Macedonian Scientific Society for Autism; Autism Institute, North Macedonia

⁴Macedonian Scientific Society for Autism; University “St. Cyril and Methodius”,
Faculty of Philosophy, Institute of Special Education and Rehabilitation,
North Macedonia

Introduction: When defining the social skills learning program for students with disabilities, it is important, among other things, to take into account the opinions of professionals about certain methods and procedures that will potentially be used during treatment, as well as the possibilities of their application in practice.

Objective: The aim of this work is to determine the perspective of special education teachers regarding the applicability of certain procedures for the development and improvement of social skills in the school environment.

Methods: *The sample consists of 57 special education teachers working in elementary school classes for students with developmental disabilities in Serbia and Macedonia. For the purposes of this research, a special questionnaire was constructed to assess the applicability of 25 evidence-based procedures for the development and improvement of social skills of children and youth.*

Results: More than half of special education teachers believe that practices such as incentives (70.1%), social stories (68.4%), social skills training (66.7%), visual support (63.2%) and reinforcement (63.2%), video modeling (57.9%) and modeling (56.1%) applicable to a large extent or completely. *On the other hand, approximately half of them (45.6%) believe that self-management cannot be applied or can only be applied in certain situations.* Less than a third of the respondents believe that *peer-mediated interventions* (31.6%), task analysis (29.9%), functional communication training (29.8%), self-management (28%) and scripting (26.3%) applicable to a large extent or completely.

Conclusion: *The obtained results indicate the need for additional education of special education teachers regarding the application of certain procedures, as well as the identification of other factors that hinder their applicability.*

Keywords: *special education teachers, strategies for the development of social skills, school*

---

* This study is a result of the Erasmus + project "Inclusion through social skills for learners with autism and intellectual impairments" (2021-1-RS01-KA210- SCH-000032379).

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

376.1-056.26/.36-053.2(082)(0.034.2)

316.624(082)(0.034.2)

376.1-053.26/.36(082)(0.034.2)

316.614-056.26/.36-053.2(082)(0.034.2)

364.4-056.26/.36(082)(0.034.2)

614.2(082)(0.034.2)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Специјална едукација и рехабилитација данас (12 ; 2023 ; Београд)

Zbornik radova [Elektronski izvor] / 12. međunarodni naučni skup Specijalna edukacija i rehabilitacija danas, Beograd, 27-28. oktobar 2023. godine = Proceedings = 12th International Scientific Conference Special Education and Rehabilitation Today, Belgrade, October, 27-28th, 2023 ; [urednici, editors Ljubica Isaković ... [et al.]]. - Beograd : Univerzitet, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju = Belgrade = University, Faculty of Special Education and Rehabilitation, 2023 (Beograd : Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju). - 1 elektronski optički disk ; 12 cm

Sistemski zahtevi: Nisu navedeni. - Radovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6203-174-7

- а) Деца са посебним потребама -- Зборници б) Поремећаји понашања -- Зборници
в) Инклузивно образовање -- Зборници г) Социјална интеракција -- Деца са посебним
потребама -- Зборници д) Особе са посебним потребама -- Социјална заштита -- Зборници
ђ) Здравствена заштита -- Деца са посебним потребама -- Зборници

COBISS.SR-ID 131504649

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU
EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL
EDUCATION AND
REHABILITATION